

MAREK PAWEŁ CZAPLIŃSKI
APTEKI RYBNICKIE W LATACH 1790–1922

ZESZYTY RYBNICKIE 20
MONOGRAFIE

MAREK PAWEŁ CZAPLIŃSKI

**APTEKI RYBNICKIE W LATACH
1790–1922**

Muzeum w Rybniku

Rybnik 2015

Marek Paweł Czapliński

Apteki rybnickie w latach 1790–1922

„Zeszyty Rybnickie 20” Monografie

Redaktor wydawnictw Muzeum w Rybniku: dr Bogdan Kloch

Redaktor prowadzący: Dawid Keller

Skład: Dawid Keller

Korekta: Wiesław Sienkiewicz, Dawid Keller

Recenzja: dr Barbara Kalinowska-Wójcik (Uniwersytet Śląski w Katowicach)

ISBN 978-83-63959-09-8

Wydawca: Muzeum w Rybniku, ul. Rynek 18, 44-200 Rybnik

© Copyright by Muzeum w Rybniku i Marek Paweł Czapliński

Nakład: 100 egz.

Druk: Dzielodruk Sp. z o.o., Szczytniki 71, 32-112 Klimontów

Spis treści:

<i>Słowo wstępne</i>	7
Wstęp	9
Rozdział 1 – <i>Rys historyczny aptekarstwa oraz powstanie i rozwój aptek na Górnym Śląsku</i>	11
Rozdział 2 – <i>Podstawowe uregulowania prawne i przepisy dotyczące aptek w państwie prusko-niemieckim w XIX w.</i>	21
Rozdział 3 – <i>Dzieje aptek rybnickich</i>	27
Zakończenie	67
Bibliografia	69

Słowo wstępne

Kolejny „Zeszyt Rybnicki”, którego wydawcą jest nasze rybnickie Muzeum, podejmuje niezwykle ciekawy i na ogół zapomniany temat związany z początkami naszego aptekarstwa. Mimo wielu luk źródłowych, dzięki pomocy środowiska opolskiego, udało się dopiąć celu i wydać to niewielkie, lecz niezbędne opracowanie. Jak pewnie zauważą dociekliwi czytelnicy, praca dotyczy okresu od schyłku XVIII w. aż po zmiany państwowe w 1922 r. To pierwsza odsłona tego niezwykle frapującego tematu, który wpisuje się w ciągle jeszcze niepoznane losy farmacji rybnickiej. Z uwagą będziemy oczekiwali na kontynuację tej publikacji dla okresu międzywojnia (lata 1922–1939). Wielkie podziękowania należą się autorowi dr. Markowi P. Czaplowskiemu z Opola, który podjął się tego zadania. Składam też podziękowania wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tej publikacji, a szczególnie recenzentce, dr Barbarze Kalinowskiej-Wójcik, za wnikliwe przeczytanie maszynopisu i jego zrecenzowanie.

Nasz najnowszy zeszyt nosi już numer 20, co możemy uznać za kolejny mały jubileusz wydawniczy tej serii. Do 2006 r., gdy reaktywowaliśmy serię pod tym tytułem, wydano zaledwie dwa numery (w latach 1990–1991). W ciągu kolejnych 10 lat (po 14 latach przerwy) udało nam się wydać, wraz z obecnym tytułem, aż 18 numerów „Zeszytów Rybnickich”. Cieszy nas fakt, że badania naukowe nadal toczą się i są tego konkretne efekty, oraz że coraz częściej angażujemy badaczy spoza Muzeum, co świadczy o naszych ambicjach kontynuowania serii na dobrym poziomie merytorycznym i wydawniczym. Czytelnikom, którzy oczekują kolejnych tytułów, życzymy dobrej lektury.

Rybnik, sierpień 2015 r.

dr Bogdan Kloch
Dyrektor Muzeum w Rybniku

Wstęp

Gdy się spogląda wstecz na dzieje Rybnika, może się wydawać, że ostatnie dwa stulecia są dobrze udokumentowane. Jednakże w odniesieniu do tego czasu są również przestrzenie, co do których badacze nie powiedzieli ostatniego słowa. Są też takie, które dopiero znajdują swoich odkrywców. Wiele zagadnień jest często spowitych mrokiem tajemnic, wiele faktów jest nieznanymi bądź zapomnianymi w naszych małych ojczyznach, a co najważniejsze, wiele jest historii nieopowiedzianych. Dzieje aptek rybnickich okazały się silnie wplecione w historię miasta i stały się niezwykle interesującym tematem badań.

Książka *Apteki rybnickie w latach 1790–1922* wydaje się być pierwszym (w formie monografii) opracowaniem dziejów aptek w jednym mieście na Górnym Śląsku. Celem pracy jest prześledzenie losów aptek rybnickich („Pod Orłem”, zwanej zwyczajowo „Starą”, „Pod Lwem” i zakładowej szpitala Juliusza) oraz ich funkcjonowania jako placówek zdrowia publicznego, a także przedstawienie sylwetek ich właścicieli w świetle dostępnych źródeł. Ramy czasowe tematu wyznacza początek funkcjonowania najstarszej apteki rybnickiej, zaś data końcowa oznacza zmianę przynależności państwowej Rybnika.

Podstawę źródłową niniejszego opracowania stanowią źródła archiwalne zgromadzone w zasobie Archiwum Państwowego w Opolu, tj. szczególnie interesujący nas zespół akt Rejencja Opolska, zawierający materiał dotyczący funkcjonowania aptek (protokoły wizytacyjne, korespondencja). Pomimo niezachowania się akt miejskich, wspomniane archiwalia (datowane od 1817 r.) pozwalają na poznanie początków aptekarstwa w Rybniku¹. W zespole tym znalazły się również jednostki wykorzystane pomocniczo, na podstawie których możliwe stało się poznanie danych zawodowych właścicieli i personelu pomocniczego czy też cen kupna aptek². Podobną funkcję pomocniczą pełnią archiwalia zgromadzone w Oddziale w Raciborzu Archiwum Państwowego w Katowicach (w tym na temat wspomnianej apteki szpitalnej)³.

Na uwagę zasługują książki adresowe, które pozwoliły prześledzić koleje losu właścicieli i ich rodzin przed objęciem aptek oraz później⁴ (następujących miast:

¹ Archiwum Państwowe w Opolu (dalej: APO), Rejencja Opolska. Wydział I Ogólny (dalej: RO I), sygn. 13481–13484.

² APO, RO I, sygn. 7663, 12970, 13175–13177.

³ Archiwum Państwowe w Katowicach Oddział w Raciborzu (dalej: APR), Starostwo Powiatowe w Rybniku (zespół nr 78, dalej: LRyb), sygn. 1615–1616; Wydział Powiatowy w Rybniku (zespół nr 81, dalej: KARyb), sygn. 428, 434, 439, 446.

⁴ *Amtliches Fernsprechbuch für den Bezirk der Reichspostdirektion Oppeln* 1938/1939, 1940, 1942.

Wrocławia⁵, Gliwic⁶, Zabrze⁷ i Nysy⁸). Badania przyrodnicze i pasje oraz opis licznych podróży odbywanych przez aptekarza Richarda Fritze'a opisuje Sekcja Botaniczna rocznika „Jahresbericht der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur” (organu Śląskiego Stowarzyszenia dla Kultury Ojczyznianej – Schlesische Gesellschaft für vaterländische Cultur – powstałego w 1809 r., w którym naukowcy śląscy publikowali swoje prace badawcze z różnych dziedzin naukowych, począwszy od 1824 r.⁹). Prasa rybnicka („Rybniker Stadtblatt”) zawiera informacje dotyczące założenia w Rybniku drugiej apteki („Pod Lwem”) ¹⁰. O rodzinie Fritze'ów, właścicielach apteki do 1935 r., traktuje artykuł w gazecie „Deutsche Apotheker-Zeitung” ¹¹. Z kolei W. Brachmann, w swoim katalogu opisowym aptek śląskich, przedstawił skrótoowo również rybnickie ¹². Natomiast praca H.A. Nowaka, W. Ciechanowskiej i B. Roszaka opisuje budynek Apteki „Pod Orłem” w Rynku, do którego przeniosła się apteka z domu dla inwalidów ¹³.

W publikacji przyjęto układ chronologiczno-problemowy, gdyż charakter zachowanych akt wpłynął na kształt treściowy. Pracę, która obejmuje 132 lata funkcjonowania aptek rybnickich w ramach państwowości niemieckiej, podzielono na trzy rozdziały. W pierwszym przedstawiono rys historyczny aptekarstwa wraz z zagadnieniami, które wydają się interesujące z punktu widzenia funkcjonowania aptek XIX-wiecznych oraz powstanie i rozwój aptek na Górnym Śląsku. Drugi rozdział podejmuje zagadnienia regulacji prawnych dotyczących aptek, mających wpływ na funkcjonowanie punktów rybnickich. Wreszcie ostatni rozdział ukazuje historię aptekarstwa rybnickiego – postacie właścicieli i ich działalność oraz funkcjonowanie ich jako placówek zdrowia publicznego.

Oddając pracę w ręce czytelnika, należy mieć nadzieję, że będzie to przyczynek do rozważań nad nieodkrytymi dziejami Rybnika.

⁵ *Adreß- und Geschäfts-Handbuch der Königlichen Haupt- und Residenzstadt Breslau für das Jahr 1901–1905*; *Neues Adreßbuch für Breslau und Umgebung 1906*; *Adreßbuch für Breslau und Umgebung 1909, 1911–1912, 1915, 1918, 1920, 1922, 1924*; *Breslauer Adreßbuch 1930, 1933, 1935, 1937, 1943*.

⁶ *Einwohnerbuch der Stadt Gleiwitz einschl. der Ortsteile Ellguth-Zabrze, Richtersdorf, Sosnitz und Zernik 1928/29 [1931]*; *Einwohnerbuch der Stadt Gleiwitz 1936*.

⁷ *Adreßbuch für Zabrze mit Einwohnerbuch-Verzeichnis von Biskupitz, Borsigwerk und Zaborze 1910*.

⁸ *Adreßbuch der Stadt Neisse 1908/09*.

⁹ „Uebersicht der Arbeiten und Veränderungen der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur im Jahre 1824”, 1825; „Jahresbericht der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur” Bd. 44 (1866), 46 (1868), 47 (1869), 49–55 (1871–1877), 59–61 (1881–1883).

¹⁰ „Rybniker Stadtblatt” 1909, nr 101; 1910, nr 10, s. 68–69.

¹¹ *Die Fritze's, ein altes oberschlesisches Apothekergeschlecht*, „Deutsche Apotheker-Zeitung” 1935, nr 18.

¹² W. Brachmann, *Beiträge zur Apothekengeschichte Schlesiens*, Würzburg 1966.

¹³ H.A. Nowak, W. Ciechanowska, B. Roszak, *Stara Apteka, historyczny element zabudowy rybnickiego rynku*, „Kroniki Rybnickie”, nr 1, 1983.